

Et Reise-Brev

til

Hr. Magister M. Hammerich,

Forstander for Borgerbyeskolen paa Christianshavn,

om

Skole-Underviisning i Modersmaalet,

om dansk Sprogrenhed,

og et og andet mere,

af

C. Molbech,

Professor i Litteraturskolen ved Kjøbenhavns Universitet, m. m.

B. U. H.

Kjøbenhavn.

Forlagt af Universitetsboghandler C. M. Reitzel.

Trykt hos Kgl. Hofbogtrykker Bianco Luno.

1848.

Øjstærede Hr. Magister!

Det Brev, hvormed De i Efteraaret 1847 beærede mig, har allerede længe tynget paa mig som en Giæld, hvoraf en meget høi Rente, med sine Rentesrenter, hver Dag lægges til Hovedstolen, saa at den evneløse Skyldner, der med Skræk føler den dagligt vorende Lyngde, tilsidst kun seer sin Redning ved at gjøre et fuldstændigt Opbud. Til denne Yderlighed vil jeg dog ikke lade det komme. Men jeg haaber ogsaa, at De vil betænke vor ulige Livsstilling; De har endnu Aar og Kraft til at kunne leve af Livets Rente; men jeg er alt længe over det Tidspunkt, hvorfra jeg maa tære paa den sidste Rest af Capitalen. De vil derfor vist være saa billig at nøies med, at jeg betaler Fordringen efter Gyne; men ikke forlange, at jeg skal afbetale den. Dertil hørte jo ogsaa, at jeg maatte gi engiælde den Opmærksomhed, De har vist mig, ikke blot ved at sende mig en heel Række Skoleprogrammer, og det i en Skikkelse, som om De vidste, at den forhøier Gavnens Værdi for en Bogelster, der i et halvt Aarhundrede har pleiet denne Kiærlighed; men ved at bringe denne Sending i Forbindelse med Henvisning til en offentlig Yttring af mig — hvis Auctoritet under mit Navn naturligtvis staaer paa svage Fødder; men vinder mægtigt ved at støttes af Dem. Om jeg nu end ikke er i Stand til at gjøre et saadant Stengjæld, er jeg dog ligesom tilfreds og fornøiet over Deres Understøttelse — og det for Sagens egen Skyld. Hvad man vil oversee, eller med Alvidsdoms fornemme Mine ignorere, naar det er sagt af mig: vil man ikke behandle som Algeghjeldigt, naar det ikke allene erkendes, men bringes i Udøvelse af Dem. Det er en Ære, jeg ikke kan lade mig fratage, naar en Mand,

Universitetsbiblioteket
1. Afd.
København

som virkelig er af Faget, bestyrker min Mening om Sprog-
undervisning i Modersmaalet, saaledes som den (ikke første Gang)
ytredes i Fior af en Dilettant i Skolelærboms og Skoleunder-
visnings Methodik.¹⁾

Men er Bestyrkelsen ogsaa virkelig, eller er den ganske
eller tildeels kun en egenkærlig Illusion? — Det faae vi nu at
see ved en lidt nøiere Undersøgelse. Ethvert Menneske har jo
meer eller mindre af den Arvesynd: Elbsøielighed til at stusse
og smigre sig selv; den aflægges saa meget sjældnere, da det
uden Tvivl er en af de Skrøbeligheder, man vanskeligst opdager
hos sig selv; imedens Andre ikke allene dertil have et forunderligt
skarpt Syn, men meget gierne betiene sig af Rikterter eller For-
størrelsesglas, naar de mene at det blotte Øie ikke forslaaer.
Hvad nu nærværende Tilfælde angaaer, saa troer jeg, at De,
Hr. Magister! hverken behøver meer, end det sidste Middel, eller
vil anvende noget andet for at overbevise om, at jeg her hver-
ken kan finde Stof eller Mæring for noget Slags forsængelig
Illusion. Personlig er jeg aldeles uden for Sagen, og, jeg
kan sige, hævet over Stridens og Tvivlens Standpunkt. For
min egen Skyld maa Afgjørelsen være mig omtrent ligesaa lige-
gyldig, som det kan være mig ligegyldigt, om Chineseerne for be-
standigt ville beholde deres besværlige Tegnskrift, eller om det var
nuelligt at danne et System, hvorefter Europæerens Lydtegn og
Bogstavskrift kunde udtrykke samtlige det chinesiske Sprogs Gen-
stændes-Ord. For det danske Skriftsprog og Tale-
sprogs tilkommende Dannelse, Udvikling og Vedligeholdelse er
det derimod slet ikke ligegyldigt, om man herester vilde være saa
menneskekærlig — eller sproglig — at lade Sproget være og
leve sit naturlige Liv til Ende; efterat have en Tidslang brugt
det i lærde og ulærde Skoler, som et ædelt Dyr, der jages til
Døde, for at tilfredsstille enten en Directions eller en Stats-
raads Ideer om Jagtens rette Natur og Udøvelse — eller maafee

1) „Et Brev til Hr. Professor C. Lütken om Humanisme og Rea-
lisme og om Sorøe Academie, af C. Molbech. 1847. S. 44. (Jes. min
Artikel: „Om Undervisning i Modersmaalet.“ Maanedsskr.
for Lit. XIV. Bd. 1835. S. 507—577.)

for at matte en eller anden Rectors eller Overlærers specielle
Passion for denne linguistiske Parforcejagt paa det danske Sprogs
Enemærker. Det er ikke ligegyldigt, om man endelig igien kunde
indsee og lære, hvor og hvorledes vi egentlig have lært vort
eget Sprog; eller om man fremdeles — efter Deres Udtryk —
skal vise „det egne Slags Kærligheds-giærning imod
sit Modersmaal“, at sønderlemme det levende — og det
endog ofte nok med en sløv Kniv og en uvet Haand —
for at man af det halv præparerede danske Sprog-Cadaver
kan lære vor Skole-Ungdom, hvorledes det seer ud i andre Sprog,
hvis Organisme meget ufuldkomment ligner det
danske; eller, som De siger „at underkaste det en Vivisection;
for derved at studere sig ind i andre Sproglegemers Bygning“. 2)
Jeg kan vel paa mine gamle Dage takke Gud for, at det ikke
er paa den Maade, at jeg har lært mit Dansk; ja ikke heller
engang mit Engelsk, Fransk eller Tysk; men jeg er dog langt
fra at være egoistisk nok til at kunne med kold Ligegyldighed
tænke paa, hvorledes den danske Ungdom i Skoleaarene skal væn-
nes til at bruge sit Modersmaal for at lære Sprog-Anatomien
— i Stedet for at man fornødigvis, i Følge dets simple
(man kalder det ufuldstændige) grammatiske Organisation, først
længere hen nu og da skulde benytte det ved Sproggenes „sam-
menlignende Anatomie“.

Jeg veed jo vel, at i et Land, hvor den collegiale og bu-
reaukratiske Forsætning ikke blot styrede Statsvæsen, Retsvæsen,
Politivæsen, Fattigvæsen — og en Mængde andre offentlige
Væsen; men blandt dem ogsaa det nu i et Par Menneskealbre
i Danmark reformerede, normerede og onnormerede Skole-
væsen — var forhen intet lettere, end at kunne fra et eller
andet privat Cabinet, eller fra en officiel Raadstue eller Stats-
raadsaal, hyde og befale, hvorledes det danske Sprog skulde læres,
bruges og misbruges i store og smaa Skoler. Men nu skulde
dette jo være forbi; nu er jo hele Danmark allerede for fire
Maanedes siden bleven til et andet Statsvæsen; nu er det —

2) „Om den provisoriske Undervisningsplan for Metropolitan-skolen,
Dense Cathedral-skole, m. m. af Mag. M. Hammerich. 1846. S. 19.

hvis man tør slutte logisk fra det Forbigangne til det Nærværende, fra den forrige Oppositionspræsæs Negationer til de forvandlede Forholds affirmative Mødsætninger — forbi med Bureaufratiet's System og Magt. Nu hedder det ogsaa hos os: „le Roi regne; mais il ne gouverne pas.“³⁾ Nu har Kongen ingen Regierings-Collegier mere, men nøies med gouvernerende Ministre; og bløse, siger man endvidere, ere ikke Kongen ansvarlige for deres Gjerninger, men det frie Folk. Maae vi da ikke ogsaa haabe, at den nye danske Frihed vil udvide sig til det danske Sprog, og til Modermaalets Emancipation fra Trællevilkaar i Skolerne? Tør vi ikke vente os, at det nye Gouvernement, ogsaa i det for hele Nationens aandelige Bølfærd i høi Grad vigtige Underviisningsfag, vil affasse det saa længe og saa ilde berøgtede „zu viel Regieren“? — der allermindst er kommet til os fra vore længe forsmædte og miskendte Slægtninge paa hiin Side af Vestehavet. Vi have hentet det lidt Sønden for Ederen og Elken, og bl. N. hos dem, vi herester kun med bitter Ironie ville kalde „vore gode Venner“ — hvis Udfærd i det mindste ikke deres „store Churfyrste“ vilde bifalde; men snarere, om han paa sin Malmhest kunde sætte i Fjurspring fra Spree til Konge-Maen, vilde commandere „Venstre Om!“ til sine brandenborgske Regimenter, og overlade til Statsforrædere og meensvorne Krigsfolk at fegte for deres egen smudsige Sag, om de havde Mod og Kræfter dertil.

Jeg tænkte mindst paa at røre ved den Stræng; men det er jo saa at sige umueligt at undgaae det i denne Tid, da den dirrer af sig selv, om man ikke rører den; og jeg mener, at ogsaa vort Sprog skal faae sin Deel i det friskere, fornygede Liv, som jeg haaber tilsidst vil bryde frem af vor politiske Kri-

3) Paa Dansk: „Kongen tommenderer, men han staer ikke til Røds“. Det er jo ganske som det skal være. Men det er nuomstunder anderledes sat med en Stat, end med et Orlogsskib. Her er Republikken ligesaa umuelig, som en virkelig constitutionel Forsatning. Monarken kalder raad-givende Stænder sammen, naar det behøves; og han bliver ansvarlig lige til han kalder for en Kugle, eller til han tænder Lunten, og sprænger Stibet i Luften; men i Statskibet vil Strymanden, i al Underdanighed, være meer end Capitainen. Det gaar ikke an paa et Krigsskib.

og dens tykt flyede Horizont. Dette Sprog synes jo, som saa meget andet, at leve i et Slags „Overgangstid“, hvori man længe har arbeidet paa at indbringe Forvirring og Anarchie i meget, som tilforn var klart og redbart, netop fordi man lod Sproget have sin naturlige Udviklingsfrihed; og overlod til det talende og skrivende Folk, selv at danne og forædle sit Maal og sin Skriveform. I Grunden kan man jo heller ikke gjøre andet; og det hører kun til de menneskelige Strøbeligheder, eller til det, som Duffen kaldte „staldforede Indbildninger“, naar Over- eller Underlærere, Professores extraordinarii eller Rectores ordinarii, virkelig mene at være Herrer over Sproget og Stilen i deres Tidssalber, fordi de angive Tonen i et eller andet academisk Co-terie, eller commandere over Stavemaader og Stiløvelser i deres Skole. Ikke engang deres magna nomina, eller deres egne Grammatiker og Læsebøger, kunne udrette, hvad lykkelige Illusioner bringe dem til at troe. Derfor jeg ikke for mange Aar siden havde været overbevist herom, maatte jeg kunne slutte mig dertil — i det mindste bestrykes i en saadan Slutning — ved det, som er hændet mig selv. De hører maastee ogsaa, Hr. Magister! til de Mange, der troe, at jeg ikke gjør andet, end svømme imod Strømmen; (hvori De da tager feil med alle de Andre;) om De endogsaa — hvad jeg tillader mig at forudsætte — ikke just troer, at jeg aldrig har lært at svømme; ikke engang paa Landet. Men der gives meer end nok af Andre, som troe dette; jeg bliver derfor bl. a. meget forundret, hvergang Nogen spørger mig (og det stæer ikke saa sjelden:) „Om jeg dog ikke endnu tænker paa at fortsætte min Danmarks Historie?“ Jeg har da meer end eengang, i Stedet for at svare, spurgt: „Men har min Herre ikke læst i et af vore mest læste Blade, at en navnkundig Publicist engang foreholdt mig den Svaghed: at jeg kunde mene, mine politiske Meninger betydede det allermindste? — Naar jeg altsaa gaar i mig selv, maa jeg dog have lært saa meget af 20—30 Aars historiske Studeringer, at den, som er et Mul i Politisk, kan vist ikke faae saameget som et Cettal sat foran dette mystiske Ciffer, naar han vil være Historiestriver“. Men — har De ikke lagt Mærke hertil, eller maastee for længe siden glemt det: saa erindrer De dog vist, at en overmaade stor Sprogkender, som

kiender og kritisk kan smage og vurdere alle mulige Værter i Sprogene og Litteraturerne (de occidentalste i det mindste) „fra Gederen paa Libanon“ — det er sandt, dette passer jo netop ikke paa ham! — for ikke længe siden atter har givet mig Nul, og det i den danske Litteratur. Saa meget desmere maatte jeg forundres, da min Forlægger for nogle Maanedes siden lod mig anmode om, at giennemse den 5te Udgave af en lille dansk Læsebog, jeg for endeel Aar siden bragte tilveie. Jeg vilde neppe troe mine Dine, inden jeg ogsaa ved Dret erfarede: at til Trods for bemeldte min Nullitet i den danske Litteratur, til Trods for min obsolete Smag, hvorefter ikke enhver gammel norsk Ost er lige spiselig, ikke enhver gammel dansk Bise lige læselig — ja til Trods for den danske Stavebrug, hvori Læsebogen følger Ordbogen, har man dog atter i to, tre Aar fortæret et tusinde Stykker af hlin, og mener, at der kan være Brug for et nyt Tusinde. Kan saadant skee med det tørre Træ, hvor herligt maa det da ikke gaae det grønne? — Man maa jo troe, at andre moderne danske Læsebøger, trykte efter en eller anden af de nu brugelige, københavnske eller provindsielle Rettskrivninger, bruges i langt større Antal. Hvormeget vidner ikke dette Fleertal i det mindste om den lykkelige republikanske Tilstand (som kun de, der „intet have lært og intet glemt“ kalde anarkisk) hvori vort Sprog nu befinder sig; om den Lethed og Frihed, hvormed det hos Sproglærere kan slifte baade sin grammaticalste og orthographiske Constitution, næsten lige saa hurtigt som Pariserskolen jager baade legitime og indsatte Konger ud af Landet?

Altsaa — men maaskee vil det falde Dem ind at spørge ved Dem selv: „Mon han ikke snart vil komme til Sagen?“ Jeg maa da, saa nødig jeg vil, bede Dem endnu engang at løse det Foregaaende igennem; og De vil ved nøiere Eftersyn finde, at jeg hele Tiden har været midt inde i Sagen; nemlig i mit Brev. At lade sig selv være udenfor Brevet, man skriver, er temmelig nær ved en Umuelighed; og vil man bringe for meget objectivt Stof derind, slaar man tidt baade Stoffet og Brevet ihjel. De vil vistnok finde, at hvad det første angaaer, da er en saadan Livsfare her ikke tilstede. Jeg skal søge, uden at forøge Faren, at blive lidt mere stofrig i det øvrige af mit Brev.

Dertil behøvede jeg egentlig ikke andet, end at holde mig til enkelte af de Sætninger af den høiere Pædagogik og Methodik, som Programmerne, der ligge for mig, have optaget; men herved vilde jeg da let komme til at overskride baade Brevets og min Reises Grændser, som begge maae falde nøiagtigt sammen. — Imidlertid kan jeg ikke forbigaae, hvad der ganske hører til Sagen: at jeg troer at have fundet en Vedtraad igennem endeel af Programmernes Hovedsætninger, som udgaaer fra et idealt Middelpunkt, og som, i en vis Retning omslides ogsaa fører til det Punkt, hvor Skoleundervisningen i Modersmaalet møder os. Skulde ikke ogsaa vor Central-Idee kunne være den samme, om endog adskillige fra den udgaaende Radier divergere hos os? De har f. Ex. undersøgt, hvori Betingelserne for den rette Grundighed i Skoleundervisningen er at søge.⁴⁾ I det saakaldte „Faglærer-System, som tilhører vort Aarhundrede“, som „neppe nogensteds er ført videre, end her i Landet“, og som „i alle høiere Skoler er blevet almindeligt, i det mindste hvad „Over-Klasserne angaaer“, finder De et Hovedvilkaar for hlin Grundighed. Jeg kan ikke andet — hvor lidt dette endog har at betyde — end dele denne Overbevisning med Dem. Vel forekommer det mig, at den gamle Sønderstykning af den lærde Skoleundervisning efter Lektierne eller Klasserne, fordrede, paa sin Maade, en mere universel, eller dog til flere Fag udvidet Dygtighed hos enkelte Lærere; men den begrænsede iglen deres Synskreds og indskrænkede deres videnskabelige Blik, ved at binde dem for en stor Deel af Livet til den enkelte Klasse afmaalte og indhegnede Lære- og Kundskabskreds; og bidrog maaskee noget til den gamle Skolestivhed og til Skolepedanteriet, som man saa tidt har gjort latterligt. Man har derimod uden Tvivl glemt at bemærke de Tilfælde, som viste, at en lærd og dygtig Skolepedant dog kunde udrette mere, end en Lærer, som baade var fri for Pedanteri og Dygtighed.

Jeg indseer imidlertid ogsaa, hvad De alt har bemærket, at den imellem de samme Personer (Faglærere) fordelte Undervis-

4) „Om den rette Grundighed i Anledning af den store Trangsel af Læresag især i lærde Skoler“, af Mag. M. Hammerich, Kbh. 1847.

ning i de enkelte Skolefag, gennem alle eller næsten alle Glasfer, maa lede til, at enhver Lærer mere bringes til at ville gjøre sin Disciplin til et Hovedfag, eller til at ville „udbrede dette mere og mere, for saavidt muligt at omspænde sin Videnskab“ (anf. St. S. 5). Men jeg antager, at det til enhver Disciplin rigtigt udbeelte Tidsmaal maa være den bedste Dømmning for hin Udbredelse, naar den vil overstride de naturlige og fornuftige Grændser; og er dette mechanicke Middel først givet, da vil den forstandige og sagkyndige Lærer med fornøden Ovelse (thi Praxis ved Siden af Mand behøver han, som enhver anden Praktiker,) dog føle sig fri indenfor den tilmaalte Tidsfranke, naar han hylde en Grundlov, som vor Tid vel synes udvortes at staae imod med sin hele Magt; men som engang i det mindste, naar Tiden omsider er kommen til et hvilende Punkt, eller til at vide klart, hvad den vil, maa gjøre sig gjeldende. Grundloven er nemlig denne: at den høieste muelige — ikke, som man siger, nødvendige — Alsidighed, dersom den ikke tilfaldt reent vil splittes og falde i Stykker, „dersom ikke Mangfoldigheden skal standse og forvirre, og Kundskaben ikke opløse, i Stedet for at nære“, maa hylde Kraftens Princip, ikke Svaghedens; maa samle sig til at virke paa visse Punkter med stærkere Indholds- og Vægtfylde, concentrere sig til væsentlige Elementer, og i det mindste i Skolen bearbejde og meddele Lærlingen enkelte saadanne med en saa grundig Stofrigdom og Tænkerigdom, at „den rette Grundighed“, om endog kun indenfor et vist Omfang, staaer sine dybe, levende Rødder i den Lærendes Sjæl. Værten vil da sikkert nok trives og tiltage, om endog Læreren maa overlade til en kommende Tid, at modne Frugten.

Maaskee ere mine Anstuelser heri, som i andre Dele, atter forældede; men kan vel Noget være uvidende om, at vor Tid og dens Slægt allerede længe har følt Trykket af sin egen Alsidighed? Vil den ikke engang, maaskee snarere end man troer, naae det Punkt, hvor en Reaction indtræder? Eller see og mærke vi ikke allerede, hvorledes der yttres sig en Trang til at opdyrke og gjenbinde noget af den gamle Grundigheds Element, som man til en vis Tid ligesaa meget habede og forfulgte, som man til andre Tider vilde, i mere indfrænkede Sphærer, udelukkende

hylde og dyrke det? — Jeg veed ikke, hvor høit eller lavt man for Diebliffet vil sætte dette Element i Skolen; men at det i Livet og i Staten er ligesaa uundværligt i det 19de Aarhundrede, som i ethvert foregaaende, kan Erfaring hver Dag lære os. — Jeg kan ikke see andet, end at vi heri ere aldeles enige; eller at De paa mange Steder klart har udtrykt, hvad jeg kun har tænkt; og De har sagt, men med bedre Ord, hvad jeg vilde sige — maaskee tildeels med en anden Anvendelse. „Et Hovedspørgsmaal er, efter hvilke Grundfætninger en Videnskab skal „forkortes, for at blive et Skolefag. At Skolen skal jævnsides „optage et stort Antal Videnskaber, gjør det saameget nødvendige at forkorte dem; men derved tillige saa meget vigtigere „at agte paa, at det Uundværligste bliver ubeskaaret.“ — Og hvad dette Uundværlige er, naar vi see hen til den høieste Grundfætning for Underviisningens Methode, har De, som det synes mig, med saa vægtfulde Ord saaledes udtrykt: „Lærdom og Tænkning maae gaae Haand i Haand; og det er kun et Tegns paa Videnskabelighedens Forsald, naar den ene vil hævde sig over den anden.“⁵⁾ Dette forekommer mig at kunne hedde med andre Ord: Den rette Kundskab er kun den grundige, og den rette Tænkning er kun den, som er bygget paa Kundskabs Grundvold. Hverken Skolen eller Universitetetsstudiet hos os kan fuldende Bygningen med dens to Elementer (vi have jo intet Universitet som de engelske, hvor Studerende danne sig til Lærde og Videnskabsmænd); men Grundvolden er det, som man vil lægge allerede i Skolen. Ikke engang den kan dog der blive fuldført; man maa nøies med, at hjælpe den unge Skolelærling til stikkestis paa den lagte Grund at opføre sig smaa Kundskabs- og Lærdomsbygninger, hvilke han siden, imedens han bestandig gaaer frem i at styrke sin Grundvold, forstørrer og udvider, saavidt Kalb og Gyver deri kunne bringe ham. Hvorledes altsaa Skolens Underviisning skal vejlede Lærlingen til at samle sig saameget Bygningsstof, som han formaaer at tilegne sig, og hvorledes den skal øve hans Kræfter i Redskabernes Brug til at forme og

5) „Om den rette Grundighed“ v. s. S. 13.

fæste Stoffets Måser, efterhaanden i større og større Omfang — eller, hvorledes den fornødne, bestandig udvidede Mængde af Kundskabens Materie og Elementer skal neblægges i Sukommelsen — denne hyperlige, uvurdeelige Stale=Evne, hvis Dvelfe vor Tid har været kun alt for tilbøielig til at undervurdere og forfomme — og hvorledes den unge Lænkning skal øves i, efter rigtige Forhold, at bringe den saaledes erhvervede Kundskabsmaterie over i Bevidsthedens og Anskuelsens mere organiske Former: dette har De, Hr. Magister! i de følgende Blade af hiint Program⁶⁾ paa en mig særdeles tiltalende og oplysende Maade udviklet. De har tillige gjort det med en saa logisk fuldstændig Korthed (thi det er kun en beslagelig Fordom, at Fuldstændighed ikke kan opnaaes uden Vidtløftighed) at jeg intet hellere vilde, end følge dem videre og længere paa en Vej, hvor jeg har fundet — ikke den Ordrigdom, hvormed saamange Forfattere give os meget af halvmodne Studier, og lidt af disses heelmodne Frugter; men jeg har fundet af det Slags Resultater, hvis tankerige Indhold slutter sig til giennemtænkte Ord, og saaledes mere vækker og udvikler, end selv indbefatter, hele Lærkeræffer. Men, for at kunne dette maatte jeg selv, i Stedet for et Brev, skrive en pædagogisk Afhandling. Jeg har mine gode Grunde til at lade det heroe ved det første.

Dog er der bl. a. en af Deres Sætninger, jeg ikke kan gaar reent uberørt forbi; jeg vil tillegne mig den, ved at omsætte den i mine egne Udtryk; eller maaskee rettere, anvende den paa mine egne Meninger. Jeg maa lade det komme an paa, om De vil kiendes ved disse og ved Deres egne Sætninger. De yttir Dem paa et eller andet Sted omtrent derhen: at Læreren ikke bør fordre af Skolens Lærlinge, i saakaldte Forstandsøvelser eller skriftlige Udarbejdelser, andet eller meer end hvad der ligger indenfor den Kundskabskreds, hvorved Skolen selv, Indbegrebet af dens Underviisning og Dannelse, forsyner deres Lænkning med det fornødne og tilbørlige Stof. Dette, mener jeg, er en Følgesætning af den ovenfor meddeelte Regel om al Skolevidenskab's grundige Underbygning. Jeg vil anvende den

6) „Om den rette Grundighed“ o. s. v. S. 12. 13.

paa en af mine gammelbogs Meninger om Skolens Lære og Underviisning. Intet Skolefag — derom ere vi enige — lader sig i Skoleaarene udtømme; Naturen, Ungdomsalderen, vil have sin Ret; i Unglingen, der ved 16 eller 17 Aars Alder skal være sebet med Lænkning og stoppet med Lærdom, som om han havde sine 25 eller 30 Aar paa Vagen, vil man dog altid kun finde en skrantende, umoden Drivhuus=Student, eller en indbildst, halv=lærd og halv=raa ung Bindmager (Geniet gjør her, som allevegne og i hver Alder, kun Undtagelser). Skolen skal derfor ikke engang i vor Tid allene lægge an paa at finde den formindskede Maalestof for encyclopædift Alvidenhed i hver Disciplin. Noget saadant kan maaskee behøves og bruges (med forskiellig Scala) baade i Begyndelsen og ved Slutningen af ethvert Hovedkursus i Lærefaget. (Jeg mener, der gives overhovedet kun tre saadanne i hvilketkomhelst Fag — saaledes altfaa egentlig kun 3 Hovedklasser i Skolen.) Men noget af Underviisningen i ethvert Skolefag burde, i en vis Udstrækning, gaar tilbunds, være statarist, udtømmende grundig, og tillige saaledes indrettet, at netop Udførligheden i den mindre Udstrækning skulde bidrage til at give Lærlingen Kiærlighed og levende Interesse for Videnskabens selv, eller for Faget, hvori man paa denne Maade gav ham det dybere Indblik, om endog kun paa et eller flere enkelte Punkter. Jeg vil ved et Exempel oplyse, hvad jeg maaskee haade uklart og ufuldstændigt har udtrykt.

Jeg tænker mig for Historien, ligesom for ethvert andet Skolefag, det trefoldige Lærekursus. Det tidligste, **forberedende**, skal efter min Mening slet ikke være, hvad man i nyere Tid undertiden vil gjøre det til; et Foredrag, hvori Læreren tracterer Smaadringen med lutter historiske Sufferkringler, dyppe i Fløde, eller fortæller Historien som morende Eventyr. Det er en blodagtig, falsk, flau og forvildende Methode. Historien er en mandig, alvorfuld Lære og Videnskab; man skal sørge for, at Lærlingen, selv i den tidligste Alder, ikke ledes til at forverle Sandhedens aandsstyrkende Alvor med Phantastens frie, lystige Leg. Facta, Tidsmaal og Tidspunkter, Charakterer og Personligheder: dette er Historiens, fra dens Væsens Heelhed, saa vel

som fra hinanden indbyrdes, uadskillige Elementer. Fra de allertidligste Skridt paa den historiske Underviisnings Bane, hvis den tillige vil være Grundighedens, kan intet af disse Elementer udelukkes eller forbigaaes. Det gjælder desuden her, som i Sprogunderviisningen: netop de saakaldte tørre Facta, Aars-tal, Personers Navne, det hele Skelet af Historien — ligesom Sprogenes grammatiske Skelet — tilhører fortrinligst de tidligere Skoleaar, Sukommelsesbærfæts Alder, hvilket man aldrig ustraffet i hine Aar forsommer eller lader være uopdyrket. Men det har selv i denne Periode af Underviisningen sin Modvægt; der er sørget for, at Lærlingen i Historien ikke vil trættes og ledes ved et Overmaal af alt for tør og alt for nærende Stofrigdom; denne Modvægt ligger netop i Charakteristiken af de Handlendes Personligheder. Denne skal gives i strenge, bestemte, klare og reent udprægede Omrids — men uden al affecteret Udyntning og Udmalning; den korte, apodictiske Form maa være uden tvivlsomme, halvdunde Træk; men derfor ogsaa givet af den erfarne Mesters Haand, ikke af den uerfarne, uøvede, selvvisse Lærings, som vil lære en Skoles Ungdom Historien, og imidlertid maaftæe har i Sinde, at lære sig selv endeel af det, som han fattes. Meningen kan heller ikke være, at enten Lærebogen, eller Læreren, skal behyrde Disciplen i de første Skoleaar med lange, selvgiorte Charakteristiker. Det er mere af enkelte store Hovedtræk af det, som Manden gjorde, at Lærlingen skal see ham for sig, som han var; og saa Ord skulle udfylde Billedet — ikke blot Mandens, men ogsaa det legemlige. — Men det er beklageligt, at vor Tidssalder er alt for alvidende, alt for speculativ, alt for kunstig, til at ville neblade sig til det simple Arbejde, at samle og sammendræge gode historiske Lærebøger paa saa Aft, til Brug for de nederste Skoleklasser; og dette er dog at betragte som den vigtigste, den underste Grundvold. Lægges denne ikke dyb, forsvarlig og fast nok, da tør Ingen være sikker paa, hvorledes og hvor solid de senere Aars historiske Bygning vil blive reist; eller og megen Tid maa spildes paa længere hen at lægge hiin første Grundvold om.

Hervaa følger det **udviklende** Cursus i den Skoleafdeling eller Klasse, som dette Prædicat overhovedet tilhører; og denne

fordrer den anden historiske Lærebog for en modnere Alder — flere end de to burde vist nok i det Skolefag belemres med. Denne vilde jeg have rigere, fuldstændigere i Stoffet, som her maa udvide sig til Folkets, Statsforfatningens, Culturens Historie i sammes Hovedtræk; men i Anlæg og Form streng og knap, klar og naturlig, syndig, men let modtagelig i Stil og Fremstilling, ligesom den første — og i sin hele Organisme sluttende sig til denes Underbygning. Her er det derimod hvor Læreren, i det andet Stadium af sin Underviisning, maa træde ind som Historiens episse og pragmatisk Fortæller, og hvor han, som saadan, med det levende Ord's Lære skal udfylde, hvad selv Lærebogen i anden Grad ikke kan omfatte; her er det ogsaa hvor Lærlingen skal tillegne sig saameget han kan af det historiske Stof i dets Heelhed — eller rettere, tillegne sig Historien i dens Heelhed, men efter en saadan mindre Maalestof, som Skolen er i Stand til at omfatte og gennemføre; hvor han skal bestyrke det rigere factiske Stof ved Gjentagelse, indpræge det ved fortsat Udenadslæsning, og bringe det til Sikkerhed og Fasthed i Chronologie og Synronisme ved Brug af Tabeller og andre Hjælpebidler; (til de bedste og fortrinligste høre vel Landfort over den historiske Geographie af den Art som Spruners). Men Disciplen skal endnu mere end dette — han skal begynde at øve sin **Lærning** indenfor Historiens Synskreds; han skal gaac over fra den blotte Modtagelse af factisk Sandhed i Kiendsgierninger, til den tænkende Bestuelse og Blikfornhed i at forstaae dem.

Det er denne aandelige Øvelse, som Læreren ved sin Beledning bør fortsætte og bringe videre, i Skolens tredje Klasse, og i dens **dannende** historiske Cursus, hvor tillige det Forraad af et klart og ordnet historisk Stof, som Lærlingen har indvundet og erhvervet sig i anden Klasse, skal bevares og yderligere stiftes eller befæstes; men uden at der efter min Mening skal lægges an paa, væsentligt at udvide det. Hvad den lærde Skoles Discipel, og Studenten overhovedet, skal vide af Historiens Facta og Chronologie, maa han vel ontrent have inde i sit 15de, 16de Aar; og mere af dette burde slet ikke fordres ved Examen Artium, eller nogen gymnastal Afgangsexamen. Men nu komme vi til det højere Maal: at danne Lærlingens Sjæl for den

videnskabelige Opfatning af Historien i Almindelighed, som Deel af den menneskelige Aands Eiendom, Videns og Tænkning. Det er den lærde Skoles Formaal og Lærernes Pligt, at sætte enhver Ungling, som udgaaer fra den, i Stand til at studere: videnkabeligt at dyrke ethvert af de Fag, som høre til Skolens hele Lærdomskreds, som der i en Række Aar skulle læres, giennem stigende Underviisning og egen Aandsvirksomhed. Skal dette ogsaa anvendes paa Historien, da udfordres det at Læreren i Skolens tredie Afdeling (og det er vist ikke formegent, at ethvert Gynnastrum, — hvad vore Skoler jo synes at skulle gaae over til at være — i det mindste har to historiske Lærere) maa kunne foredrage et enkelt Parti, det være af den gamle eller nye Statshistorie, med højere Fuldstændighed, og indlede sit Foredrag ved en forberedende Underviisning af saadan Art, at det kan blive videnkabeligt frugtbart, og udrette hvad det skal, for at aabne den Lærendes Blik og danne hans Forstand, i Anvendelse paa et videnskabeligt historisk Studium. Det kommer her, mener jeg, aldeles ikke an paa Størrelse og Omfang — men paa Gienstandens passende Natur, paa Læreren's Fortrolighed med Stoffet, og paa hans Interesse for samme. Man kunde maaskee sige, det var godt at tage et Parti af den gamle, og et andet af den nyere Historie — men at overlade Valget aldeles til Læreren. For afgjort antager jeg derimod, at en saadan Slutsteen for den historiske Skoleunderviisning, en saadan Veiledning til „den rette Grundighed“ i historisk Videns og det dertil fornødne Studium, ikke vil behøve mindre, end de to sidste Skoleaar, med et passende Limeantal; hvortil dog uden Tvivl allerede et Par om Ugen, rigtigt anvendte, kunne være tilstrækkelige.

De vil formodentlig, naar De naaer hertil i min Epistel, finde en vis Slægtlighed imellem dette og et andet Reise-Brev fra i Fior, som dog maaskee (om jeg mindes ret) holdt sig noget nærmere til hvad Titelen lover. Men De vil heller ikke finde det unaturligt, dersom jeg overhovedet i et Brev, i en Epistel som nærværende — og særdeles i Aaret 1848, der lover os, om ikke „Guld og grønne Skove“, dog Frihed nok til at kunne undvære Guldet, og til at hugge i vore gamle, grønne Skove saameget vi lystest (det behøves i Aar meer, end ellers), finder Anledning

til at bruge den Frihed, som jeg desuden aldrig har savnet: at overgive mig til mit eget Hoved og min egen Stil. Ja, De vil maaskee endog finde Overgangen fra den historiske Skoleunderviisning til den linguistiske i Modersmaalet mindre hovedfulds, end De var belavet paa. Den er i al Fald nødvendig; thi kommer jeg nu ikke til „Sagen“, hvilket jeg allerede for to Dage siden fandt, var paa Tiden, da steer dette ikke i denne Epistel. Overgangen er desuden ret vel motiveret ved Ideen om en saadan lærd Skoleunderviisning, hvis Methodik skulde prøve paa, og det i alle Fag, at bevare noget af fornum's Dages tungere Grundigheds Element, ved at lade det mod Enden af Skolestudiet ligesom synke tilbunds i den Gaspisse Sø, (jeg vil ikke sige, det „hav“) af Polyhistorie, som vor lærde Ungdom paa sin Skolevei maa krybse igiennem paa mange Slags Fartøier — indtil den lykkelig naaer Universitetets tørre Land.

Men imedens man nu, omtrent fra dette Aarhundredes Begyndelse, har gjort sig Livet suurt med at reformere eller omgiøre, nedlægge og restaurere Academier og Skoler i Danmark, har man, uagtet det 19de Aarhundredes Antipathie mod Alt hvad der kaldes Tørhed og Stivhed, dog fundet det raadeligt at lade noget af disse ilde ubraakte Elementer blive tilbage i Skolen; og derfor bl. a. henlagt dem til den danske Sprogunderviisning. Man troede især at finde et Overmaal af dem i de saakaldte lærde Sprog, i den klassiske Philologie, og i den stakkels latinske Grammatik, med dette Sprogs Formlære, og dets Syntax og Stylistik, m. v. som derfor er blevet beskyldt for at være en Levning af Midalderens Barbarie og despotiske Absolutisme; og undertiden er bleven Gienstand for et næsten fanatisk Had, og en ubarmhertig Forsølgelse. For 25 Aar siden var man endnu saa human, eller humanistisk, at restaurere Sorø Academie efter en Idee, der vilde have Døren til denne Høiskoles Ungdomsbildning aabnet for den nyere Kultur og Literatur, men derfor ikke luffet for den gamle. De veed imidlertid, hvorledes det gik. Det tydske „zuviel Regieren“ fik her en ny og ønskelig Rumleplads for sin Virksomhed, der tilsidst gik over til at blive mere negativ og destruktiv, end opbyggende eller opbyggelig. Dette var Vand paa Livens Mølle; den benyttede, især fra 1840, fra flere Sider enhver Keilighed,

enhver Aabning og Blottelse, til Modstand, Opposition og offentlig Krig. Den saakaldte „Dansthed“ bestormede den regierende Magt; imedens Realismen, Liberalismen, Materialismen, Egoismen og endnu flere „ismer“ angreb den gouvernerende Magt. Denne kom derved i en dobbelt og saameget mere farlig Klemme, da den hverken altid var enig med Tiden, med „Principet“ (efter Pariserpressens Talebrug,) eller med sig selv. Imidlertid søgte den, i det mindste paa een Kant, at aabne eller løsne denne Klemme, ved at drive en ny provisorisk Kile ind i den lærde Underviisning; nemlig den reformerede Plan for de lærde Skoler af 1845. Jeg har nu først læst, tilligemed Programmerne, Deres mig ligeledes i For tilsendte Skrift fra 1846 „om den provisoriske Underviisningsplan“, hvori Deres Uenighed med Planens Forfattere gaaer endnu videre, end min Enighed med Dem. Jeg har tilfældigviis ogsaa først i disse Dage erfaret, at denne Plan endvidere 1847 er bleven saa blævt og alvorligt angrebet af en Mand, hvis Dygtighed og Mandstid ligesaa lidt er aftaget med Aarene, som hans Værd, at jeg i hans uforstyrret vedvarende Virken som Kongeriget's ældste Skolestyret, ser et smukt Beviis paa den forrige Regjering's friske Mand, som naturligviis ikke blot maa antages at være arvet af den nærværende, men at være voret i intensivt Kraft.

Men — som jeg ovenfor sagde — den tunge, stive Tæthed troede man (baade før og efter den provisoriske Plan) især at finde i det 18de Aarhundredes lærde Sprogunderviisning, i den latinske Sproglære, som Basis for det almindelige grammatikale Lærebegreb, o. s. v. Man fingerede, i Følge heraf, den af Aarhundreders Erfaring modtagne Læresætning: at den latinske Grammatik er alt for vanskelig for danske Drenges Fattig-Tone i de første Skole-Aar; og man meente rigtig at bringe dem af „Galmen“ paa „Dyngen“, ved at sætte den tydske Sproglære i Stedet for den latinske. Dette skal nu vel ikke forståes saaledes som Meningen var, at den danske Ungdom i de lærde Skoler skulde blive reent tydske i sin første og fundamentale Sprogdannelse. Den tydske Grammatik skulde kun være Rødegarnet, og den fornødne Iflæt dertil tages af den danske. Men nu er, som bekendt, denne i sin Formlære saa simpel, eller

i Formerne usfuldstandig, at den tydske Sprog-Organisme dog nødvendigen maa blive Hovedsagen i den hele almindelig grammatikale Bævnning, som man grundlægger hos Discipelen. Lige nødvendigt og uvilkaarligt følger hermed en stor Deel af den tydske Syntax eller Sætningslære, uden hvilken ingen Formlære lader sig rigtig opfatte eller anvende. Med et Ord, den danske Skolelærling skal først i sit 13de Aar⁷⁾ gaae over til at begynde paa Latin, og det (saavidt Planen ligesom forståes og følges) i en Kredsangang fra det franske Sprog, som tidligere skal læres, men med en fra Grunden af tydske Sprogdannelse til Basis for sin almindelige Grammatik og for sine efterfølgende Sprogstudier. Jeg overlader til faglærde Pædagoger og Sprogkyndige at undersøge og afgøre, om man virkelig herved har sørget for den lærde Skoleungdoms fornufrette Fremgang i Sprogvidenskab og lingvistisk Dannelse og Færdighed; eller for at nære den nationale Sprogsans, grundlægge dansk Sprogrenhed, og lade den opvoksende Generation bort fra de tydske Sporveie, som man hos os af Magelighed og medfødt Bane saa længe har fulgt, baade i Stil, Tænkning, Videnskab og Mandsretning. Men dette er jo netop, hvad man i den sidste Tid daglig forholder, foreskriver — undertiden foreskelder det danske Folk; hvad der ideltid prædikes for vore Øren fra danske og skandinaviske Cathedre, og gientages med Dagbladenes rustubtungede Mund.

Altfaa — allerede med det første Skridt ind paa Skolens tidligste, barnlige Gangsti, imedens den danske Lærling med ubevist Naturfrihed taler sit Modermaal, og hører sin Lærer tale det, skal han (i Følge den provisoriske Plan) i den reneste, den mest umiddelbare og naive Subjectivitet's Alder, begynde paa den unaturlige, pinselige Operation, at strue sig selv ud af Modermaallets levende Taleformer og Tænkensymboler, for at gjøre

⁷⁾ „Underviisningen i Latin tager sin Begyndelse i Skolens tredje Klasse.“ Provisorisk Plan o. s. v. § 4. Nr. 4. (Alle Skoleklasser, undtagen den flettede, næstøverste, ere cetaarige. — For at kunne optages i 1ste eller nederste Klasse, maa Disciplene have fyldt det 10de Aar. 16. § 2. 3.)

dem til objective Sproglegemer — døde grammatiske Exemplarer, til Oplysning af et eller andet Paradigma i den almindelige Syngorganisme. Et foretagende, der i vort Sprog falder uendelig let, og i sin Anvendelse kan blive en interessefremkaldende, behagelig Syngel, naar det kommer i rette Tid — f. Ex. naar Læreren allerede ved den latinske og græske Sproglære har fundet Veien gennem en fuldstændig grammatisk Organisme i Sprogene — skal ikke allene gøres tungt, tørt og trælsomt for den unge Fortand og Fattervane; men desuden bidrage til at gøre det indfødte Tungemaal, vort medfødt-subjective Modersmaal, til et fremmedt Sprog-Object. Dettets for længe siden udvorne Legeme skal derpaa en grammatisk Professor hvert Dieklid sende lemme, for med Kniven at blotte og udpylle indgroede og sammengroede Fibrer, Muskler og Vaand, som af sig selv fremtræde hele og ubeskaarne i den latinske Sprog-Organisme; men som man ldt kun paa ynkkelige Maader kan faae indplynke i den danske Formlære, der for længe siden har afgivet dem til Syntaren og Sætningsdannelsen.

De vil maaskee, Hr. Magister! endnu ikke ganske have glemt, hvorledes jeg allerede for 12—13 Aar siden, efterat have kastet i Forbigaaende et historisk Blik paa vort Sprogs nærværende Standpunkt i og udenfor dets Litteratur, optog og søgte deels at belyse, deels noget nærmere at udvikle de Grundsætninger for Undervisning i Modersmaalet, som tildeels indeholdtes i en kort academisk Afhandling⁸⁾. Naar De da tillige erindrer, hvorledes jeg den Gang, ligesom nu, var dybt gennemtrængt af den Overbeviisning, hvor fornufstridig, aandsdræbende og sprogforqværende den Fremgangsmaade er, at ville grunde Sprog-dannelsen i Modersmaalet paa grammatisk Undervisning, ligesom det var et fremmedt Tungemaal, i Stedet for paa „levende Sprogovelse“, — hvorledes jeg ogsaa den Gang, med Herder, vilde, at „man skal lære Modersmaalets Grammatik af Sproget, ikke Sproget af Grammatikken“, v. s. v. da, siger jeg, vil De forestille Dem,

⁸⁾ I ovenanferte Artikel: „Undervisning i Modersmaalet“, i „Maanedsskrift for Litteratur.“ XIV. Bd. 1835; i Anledning af Hr. J. L. Damkjaers Dissertation: „Quomodo Sermo patrius tradendus sit.“ Hafn. 1835.

hvor behagelige Timer det har stenet mig herude i min gode, gamle, staaendste Hødeby, at finde min ubetydelige, fornemt overseete Mening — hvis Harmonie med en i vor moderne, politiserende Verden forsmaaet Philosophi, som Herder, eller med en fornødentlig alt længe forældet og ubseiet Pædagog, som Gedtke, man sikkert ikke videre ændser — bekræftet og understøttet baade af nulevende Philologer og Skolemand, som ikke faa ganske let kastes under Vængen (Alberti, Hierich, Littmann, den franske St. Marc-Girardin, v. fl.); men endvidere findes Sandheden og Fremtiden, i dette Punkt, taget i Forsvar, baade af vor Nestor i Skolevidenskab, **Bloch** i Roskilde⁹⁾, og af denne Videnskabts yngste, med Aand og Kraft begavede Forkæmper i København. Jeg har sagt Dem, hvorfor jeg med en fuldkommen ublandt Følelse kan hengive mig til min Glæde over denne Erfaring; thi jeg nyder den ikke for min egen Deel; jeg deler den, i Tanken og i Haabet, med den hele Slægt, der engang i lysere Dage, naar ikke allene Tanken og Ordet, men **Fornuften** selv atter er bleven fri, og løsladt af Videnskabernes, Partiernes, Selvsorgubøvelsens og Aandsforfølgelsens despotiske Vaand, skal tilkæmpe sig sin Herfærret, ogsaa i Skolen, og i dens Sprogundervisning.

Hvad Dem i Særdeleshed angaaer, Hr. Magister! da ved Enhver, som kender og har fulgt Deres Virken i Livet og Skolen, at De her ikke blot taler og skriver, men handler med Kraft og Fremgang. Den Lære-Anstalt, De forestaaer, er stillet under det heldige Vilkaar, at alle Frihedens første Betingelse for en Stiftelse af den Art; nemlig at kunne virke uhindret, og udvikle sig naturligt og uforstyrret, efter sin egen Organisme og Bestemmelse. Hvad De opbygger i og ved Deres Skole kan ingen udvortes Modstandskraft hindre, ingen Lune af Moden eller Tidsaanden, intet Indfald af fremmed eller selvraadig Mening, standse i dets rolige Gang. Jeg trøster mig derfor til, at hvad De har talt og skrevet for to Aar siden, har De vel ogsaa vidst at give levende Tilværelse. Ikke ubefæden nok til at ville berøre

⁹⁾ Indbydelsesskrift til Skole-Examen i Roskilde Cathedraalskole, 1847, af Dr. S. N. J. Bloch. (Grundsætninger for Undervisningen i de lærde Skoler. I. S. 34—47.)

Resultater, der tale saa tydeligt for Værestaltens hele Indretning, eller indlade mig paa noget særskilt Punkt i den Underviisningsgreen, som De selv har givet mig en Leilighed til paa ny at omtale i nærværende Blade: holder jeg mig for Diebliffet og indtil videre allene til Deres Program (nemlig i den Betydning, hvori man nu hvert Diebliff ogsaa hos os vil bruge dette Ord). Det synes vel snarere at behøve mig en farlig Modstander i Forfatteren, end Understøttelse for min Paaastand: at hverken i det os længe dominerende thidske Sprog, eller i det i sin Literatur (naar denne skal tænkes i umiddelbar Berøring og Forbindelse med vor egen) for 4—500 Aar siden stivnede og chrystalliserede islandske Sprog, finde vi for Underviisningen i den danske lærde Skole et Surrogat for den latinske Grammatik. — Men De har derhos sagt: Den danske Skolelærling bør ikke begynde sin Skolegang og sin Sprogdannelse med „at præparere danske Sætninger, og behandle Ordene som Glosfer — en Værdighed, der vil forfølge ham udenfor Skoletimerne, og lære ham at læse Dansk som en Grammatiker, der glemmer Indholdet over Formerne.“ — Og omvendt siger De: Modersmaalet er mindst stiftet til, fra første Haand (og allene) at bruges som Middele til at bibringe Disciplen den almindelige Grammatiks første Begreber; thi „jo mere ubilkkaarligt han opfatter, og skal og maa opfatte de Tanker, som Modersmaalet bærer ham imøde, des vanskeligere vil han her kunne skille Sprogformen fra Indholdet, og tilegne sig de Theorier, der bygges paa denne Stilsmisse. Desuden er vort danske Sprog ikke engang stiftet til at bruges som Grundlag for Underviisningen i almindelig Sproglære“ — fordi det overhovedet er fattigt paa Væningsformer, som Begynderen behøver for at sandse og stielne Ordene særegne Forhold“¹⁰⁾. — De har videre udviklet og beviist dette (S. 20) af det simple og naturlige Forhold, som maa være en af de første Erfaringer, der møder enhver Sproglærer: „at ligesom Sprogvidenskab hos et Folk og i dets Literatur er et Tegn paa den opvaagende

Sprogbevidsthed“; saaledes opstaaer den første Ahnelse om „Sproghænomenerne og deres Sammenhæng“, ligesom den naturlige Trang til deres Forklaring, først da, naar Discipelen efter nogen Dvæle i at oversætte, o. s. v. „begynder at søle sig hjemme i et eller andet fremmedt Sprog.“

Disse Grundsætninger, som de aabent og ubetinget har vedkiendt Dem, vil De saaledes heller ei fornægte eller fravige i Udøvelsen; og jeg tør paa Deres Ord bygge Haabet om, at Kjøbenhavns største, i det frodigste Liv blomstrende Skole, som tillige practisk har løst Opgaven, at sammenstille og sammenordne den lærde og den borgerlige Underviisning, den humanistiske og den realistiske Skolebannelse, vil indsatte Landets og Folkets Sprog i sin naturlige Ret: at læres som den danske Ungdoms Modersmaal. Jeg finder mig styrket i dette Haab, ved den høiere Mandeligheds frie og friske Luftning, som det forekommer mig at jeg har følt mig næsten overalt berørt af, i de Skoleprogrammer, for hvis Meddelelse De her modtager en sildig Taksigelse. Jeg har af Deres Uttringer om Fremgangsmaaden i Disciplenes danske Sprogdannelse giennem det hele Skolekursus troet at sige, at den overhovedet stemmer overeens med og realiserer, hvad jeg altid har tænkt mig som Maalet for en saadan Dannelse, i Overeensstemmelse med Tidens Bilkkaar og Fordringer; nemlig, at De vil lade Skolelærlingens Sprogfærdighed i Modersmaalet udvikle sig indenfra, naturligt og saa at sige ubevidst; eller parallel med Tænkningen og med Tænke-Evnenes Dannelse. De vil da uden Tvivl ogsaa i denne Green af Skolens Lære tillige Anvendelsen af det Princip, jeg ovenfor søgte at oplyse ved Hielp af den historiske Underviisning; nemlig at den egentlig stilistiske Dannelse, for at lægge en dybere Grund til samme, maa slutte Veiledningen i Modersmaalet, eller først begynde, naar Discipelen kan vide ved sig selv, hvad Stil er; og at ogsaa denne Slutning maa være mere practisk, end theoretisk; i sig selv mere grundet paa den læsende Dvæle, end paa den skrivende. Kunde jeg engang finde Leilighed til at meddele Dem mine Tanker om, hvorledes en Læsebog i dansk Prosa, for den modnere Skolelærling under det sidste Kursus, skulde indrettes; da vilde mine

¹⁰⁾ M. Hammerich: „Om den provisor. Underviisningsplan.“ S. 19.

Ideer maaffee i det Hele bifalbes af Dem; imedens de i det Enkelte kunde klare sig mere ved Deres Erfarenhed.

Ja jeg udstrækker endog mit Haab endnu videre. Af Deres Overbeviisninger om den rette Vej, som Skolen bør følge i at udvikle Ungdommens nationale Sprogfaads og Sprogfaerdighed, i det mundtlige, som i det skriftlige Foredrag (thi ogsaa for Dykkelsen af hiint har De jo i en egen Afhandling skrevet med Varme, med Vægt og Forstand) kan jeg ikke vente mig andet, end at De vil lede den ungdommelige Mand og Sands, den indenfra vorende Faerdighed, til Erkiendelse af og Agtelse for **Sprogrenhedens** Verdi og Nødvendighed, hvor Talen er om at eie og bruge sit eget Sprog saaledes, som Sproget kræver det af enhver indfødt Dansk — endnu mere af Enhver, som har gennemgaaet et fuldstændigt Cursus i den lærde Skoledannelse. Hvor langt ville vi naae med enhver, saakaldet „videnskabelig“, grundig, skolelærd Undervisning i Modersmaalet, naar vi dog tilfidsætte, forfomme eller ringeagte den første, den naturligste, den nødvendigste Sproglov: at tale og skrive Sproget reent og rigtigt, eller overeensstemmende med Folkets Sprogbrug, hørt, opfattet og bestemt ved den med Loven fortrolige Sprogkiender, eller ved Mesteren i Sproget, den usfordærvede, klassiske Digter og Stilist?

Jeg vil ikke trætte Dem ved at gjentage, eller vidtløstigt udmale bekendte Ting. De veed, saa godt som jeg, at det danske Sprog i vort Aarhundrede har vundet meget i Dykkelse, Fylde, Berigelse — og vi bør lægge til: at det virkelig ogsaa har vundet i de sidste Decennier ved en mere almindelig udbredt Sprogfaerdighed, lige som ved en temmelig almindelig Stræben efter at befrie Sproget fra fremmede og udenlandske Ord og Talemaader. Men saa vist som det ikke er ligegyldigt, i en Tid, da der paa flere Maader kæmpes for at sikre og bevare Danmarks og det danske Folks Selvstændighed i dets Nationalitet, hvorledes de i Landet mest læste Skribenter, s. E. Dagbladets Udgivere, Publicister, Roman-Digtere og Oversættere, m. fl. behandle Sproget i dets grammatiske, lexicale og stilistiske Arv og Eie — saa vist er det ogsaa, at Behandlingen ikke altid svarer til Vedkommendes i øvrigt vedgaaede

Grundsætninger. Man har undertiden endog læst Artikler til Forsvar for Danfkheden, der ingenlunde kunde rose sig af fuldstændig Afholdenhed i at opfinde, eller indføre og bruge nye Tydfkheder i vort Sprog, foruden Mængden, som det i ældre Perioder har maattet optage. Det er neppe tænkeligt eller troeligt, hvor vidt Abertet efter tydf Sprogbrug og Sprogmode endnu drives hos os. Men ikke nok hermed; man misandler undertiden endog den danske Sprogbrug og Sprogorganisme paa utilladelige Maader (s. Ex. ved Uhyrer af sammensatte eller afledede Verber, som gives en anden Tidsbøining, end Hovedordet; ved Overtrædelse af de stimpelste, de mest bekendte Regler for Hielpverbers Brug; ved Ordforverlinger og Sprogfeil, som man vel kan finde hos danske Sproglærere og skolelærte Forfattere, men aldrig vil høre af nogen stællandst Bondes Mund; o. s. v.) De vil neppe paa dette Sted fordrø Beviser og Exempler, som jeg vel var i Stand til at præstere i temmelig Mængde, dersom jeg kunde sammensøge adspredte og tilfældige Optegnelser (jeg læser aldrig Dansk, for at gaae paa Jagt efter Sprogfeil, og fanger dem kun, naar de af sig selv løbe lige i Garnet;) og det er langt fra min Mening, at Sprog-Skiødesløshed var enten en udelukkende, eller almindelig Egenfæb for vor Tidsalder. Men, hvad der udmærker denne, er snarere en hos Afstillelige herskende selyraadig, anarchisk Mand i at ville gjøre sig uafhængig af selve Sproget og dets Brug — en fra Uvidenhed og Fattigdom i dansk Væsnung fra enhver Sprogperiode udsprungne Ringeagt for Sprogriktighed, Sprogtact og Sprogcritik, som undertiden yttres sig i vilkaarlige Overtrædelser af det Rigtige, undertiden i en overmodig Trodsen af den almeenerkiendte Lov¹¹⁾.

En saa stet Anvendelse af Friheden i Modermaalets Brug, og et saa safft Begreb om denne Friheds Væsen (den kan, ligesaa lidt som nogen anden Frihed, være til eller bestaae,

¹¹⁾ Saaledes har man jo endog seet, at en meget selvøids, men ikke meget fin eller poteret dansk Sprog-Criticus engang for Alvor docerede: at Enhver med fuld Ret kan skrive: „Jeg laa e i Kaffeovnen“, eller „Jeg laa e mig paa Sophaen“, o. dsl.

uden Agtelse for Lov og Ret) straffer sig selv; thi det ligger heldigvis i Sprogets historiske Fremgang, at Sprogkritiken følger denne, og aldrig uddør; og at derfor heller aldrig en ucorrect, skødesløs, i Sprog og Stil selvraadig eller barbarisk Skribent vinder nogen Auctoritet. Men Feilen selv er ligesaa skadelig for almindelig Sprogforædling, som den er usømmelig i en Tidssalder, hvori man taler og skriver saameget om Modersmaalets Værdighed, og vil sætte dets Dyrelse og Uddannelse saa høit i Skolen og i Livet. Eiegenlydighed for en streng Overholdelse af Sprogrensning og Dannelse i Modersmaalet. Her vil (herom er jeg forsikret) min Overbeviisning fuldkommen veles af den Mand, hvis Nidkærhed, Barme og Iver for det danske Folks Sproghelligdom — den sidste, man skal kunne skrive det — jeg med sand og levende Agtelse har sporet og erkendt.

Corsø, den 27de Julius, 1848.

C. Mølbech.

Anmærkning til S. 25, Lin. 5—15.

Jeg vil ikke unblade at tilføie et eneste Exempel paa hvert af de ovenfor angivne Tilfælde. — Saalænge Dansk er talt, har Enhver vidst, at man skal sige: „jeg er, jeg har været, jeg vil være“; men „jeg var“, ikke: jeg **værede** eller „han **værede**.“ Ikke desmindre synes Udsindighed, Eiegenlydighed — tilsidst maaskee ogsaa det anarchiske System, eller en republikansk Despotisme i Sproget — at ville bringe vort godmodige Publicum til at modtage og fortære en saa raadden og fordærvet Sprog-Kartoffel, som Ordet **overværede** (paa Dansk: var tilstede, var nærværende ved, o. s. v.) Det er vel især Dagbladene og Avisstilen, som nu findes besvangt med en Form, der ulykkeligvis (for Ordbogen nemlig) allerede 1826 blev indsmuglet (skøndt dog med corrigerende Indstrænkning) i Videnskaberens Selskabs danske Ordbog — hvis Udgivere paa den Tid vare B. Thorlacius, P. E. Müller, J. Møller og Rahbe! —

Skøndt man kan finde en Sprogfeil, der allene ber overlades til Sproggrise, ikke allene i den Berlingske Tidende (s. Ex. „Dette Møde **overværede** af Commandeuren.“ 1844. Nr. 278); men endog i „Fædrelandet“, hvis Redaction dog pleier at være omhyggelig for Sprogets Rensning (s. Ex. „Jeg **overværede** en Samtale om denne Gienstand.“ 1847. Nr. 224); bør det tilføies, at dette Blad deri undertiden har rettet og straffet sig selv. Saaledes læses i „Fædrel.“ 1846, Nr. 5, Pag. 35: „Disse Forhandlinger vare af en saa freldelig Charakter, at Herredsfogden, som **overvar** dem“, o. s. v. Denne Form er ny og usædvanlig, da man hidtil altid omfrev Imperf. af **overvære**; men den er dog naturlig og grammatisk correct.

Ikke mindre grov og barbarisk en Feil er den, i en sildig Tid begyndte Forbytelse af Dialekter. have og være i sammensatte Tidsformer. Man læser endog i „Fædrel.“ 1847, Nr. 278: „Normændene, som før havde en dansk Literatur, ere (have) jo begyndte (begyndt) at danne en norsk.“ Ja man kan endog finde Feilen paa en Maade fordoblet ved Inconsequentis i een og samme Periode: „Ney og Murat havde meget tilfælde. De vare begyndte (havde begyndt) som Soldater, og **havde** fulgtes ad paa Wrens Veie.“ („Fædrel.“ 1848. Nr. 16. Pag. 128.)

Hvad den ovenfor omtalte, endnu ikke opførte Tilbøielighed til at forbydffe Sproget angaaer, da er den maaskee vel aftaget; men den vilde findes stor og hyppig nok, dersom man var strengere og skarpere i at iagttage og bemærke den, med sprogdannet dansk Sands og Dre. Jeg vil ikke tale om de plumpe, haandgribelige Germanismer (s. Ex. naar jeg i Gaar fandt blandt Beslændigørelser i den Berlingske Tidende: „Ein Soldat wünscht unverzüglich ein Stellvertreter“ — eller, som det stod at læse paa Tybsk-Dansk: En Soldat ønsker ufortøvet en **Stedfortreder**.) De farligste Germanismer ere de, som netop blive mest stødende, undertiden ogsaa mest latterlige, fordi de ubevidst paradere som godt Dansk, endog i berømte Forfatters Skrifter. En saadan, der tillige er ivrig dansk Patriot og Demokrat, skriver s. Ex. „Mere paafaldende var den Selvmødsigelse, hvori Kirken geraadede.“ — „Det er ikke blot i den rummelige Verden, hvor man i vor Tid bevæger sig hurtigere.“ — „I vore Dage, hvor Wiisdommen raaber paa Guberne, hvor (paa Guberne?) Aarhundredes Skatte ere tilgængelige for Alle.“ — „Endnu stede virkede mange vakkre Mænd for Christendommens Sag,“ o. s. v. — Endnu værre er det med saadanne Tybskheeder, som opsnappes efter en Talemaade, der er kommen i Mode, og som man saer travlt med at ville giøre til

Dansk, og udbrede i det Uendelige, uden at ændse enten Sprogforstand, Smag, Kriisk eller Trang og Fornødenhed i Sproget. Dertil hører f. Ex. det nu allevegne, selv i Lovspræget, i Skoleforordninger (hvor dog vel det danske Sprogs Genius burde agtes) og i enhver Tidende, spøgende: at **afholde** en Examen (f. Ex. „den philosophiske Examen er ikke afholdt“ o: paa dansk: yndet); at afholde en Forelædning, en offentlig Gudstjeneste, en Forsamling, o. s. v.; det ofte ligesaa komiste, som forargelige „aus ihrer Mitte“, „af deres Mitte“, (paa Dansk: af deres Samfund, af deres Kred, deres Antal o. s. v.), hvilket er saameget mere anstødeligt, som man ikke engang kender, eller har kændt den forælbde Bemærkelse af det t. „Mitte“ i en saadan Brug; o. s. fremd.
